

**ELEMENTE METODOLOGICE DE DEZVOLTARE A COMUNICĂRII LA
COPILII CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE
METHODOLOGICAL ELEMENTS OF COMMUNICATION DEVELOPMENT FOR
CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES**

*Olga DRUGUȘ, dir. adj. în IPLT "Petru Rareș", Chișinău
Doctorandă a Școlii Doctorale UPS „I. Creangă”
ORCID: 0000-0002-0914-2510,
odrugus@gmail.com*

CZU: 376.2.02 DOI: 10.46727/c.03-04-11-2023.p438-443

Abstract. The entire school community, including each class of students, represents a conducive and favorable environment for communication, which is determined by common goals and interests, by the interpersonal relationships of all actors involved. Free and open trusting communication increases the trust of school group members. Parallel to the application of differentiated training techniques for children with learning difficulties, the didactic approach is also adapted. Both long-term and unit-based designs require the application of effective planning tools. Teachers who plan their lessons with curricular adaptations in mind must realize that students' learning levels do not mean labeling them, reducing lesson quality or performance expectations. In the case of children with ED, teachers apply psycho-pedagogical adaptations and curricular modifications/adaptations of the corresponding contents in order to achieve the educational goals. Thus, an indicative sense of the optimal route to achieve the objectives is indicated, therefore the didactic methods and strategies are flexible, being adapted for each child according to individual potential.

Keywords: competence, communication, development, individualization, learning difficulties.

Dezvoltarea competenței de comunicare în școală este abordată la toate treptele de învățământ în cadrul activităților didactice și extracurriculare.

Deciziile oricărui cadru didactic referitor la metodele și strategiile de predare-învățare sunt influențate de cunoașterea potențialului, intereselor și capacitatea individuală de participare și implicare a fiecărui copil în cadrul procesului instructiv-educativ. În cazul copiilor cu DÎ, cadrele didactice aplică adaptări psihopedagogice și modificări/adaptări curriculare ale conținuturilor corespunzătoare cu scopul realizării finalităților educaționale. Astfel, se indică un sens orientativ al traseului optim pentru atingerea obiectivelor, de aceea metodele și strategiile didactice sunt flexibile, fiind adaptate pentru fiecare copil în parte conform potențialului individual.

Propunem modelul elaborat prin „**Modelul celor 3 piloni de suport în dezvoltarea comunicării elevilor cu dificultăți de învățare**”. Cei 3 piloni de suport pe care se va axa modelul dat sunt: profesorii (inclusiv, cadrele didactice de sprijin, psihologul școlar, logopedul), colegii de clasă ai elevilor cu DÎ și, nu în ultimul rând, familia. Reprezentarea grafică a acestuia este reflectată în figura 1.

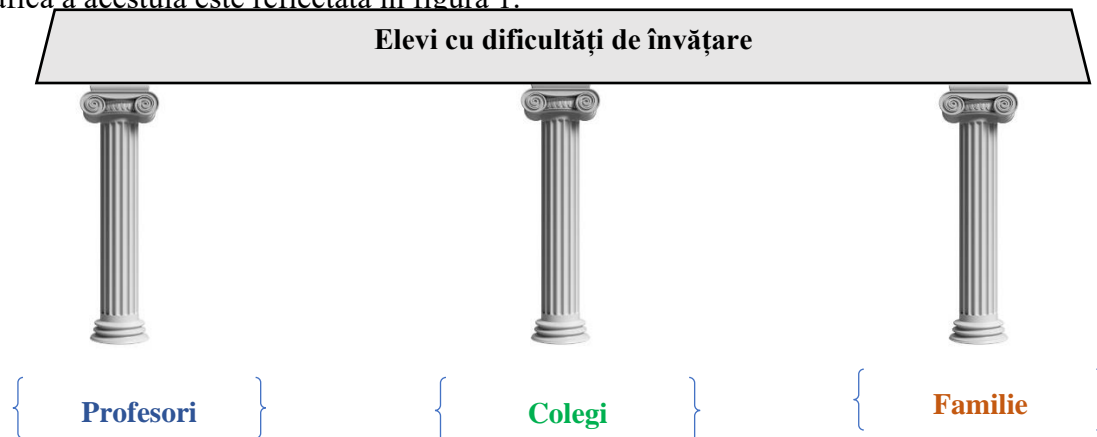

Fig. 1. Modelul celor 3 piloni de suport în dezvoltarea comunicării elevilor cu dificultăți de învățare

Considerăm de bază acești trei piloni, deoarece fac parte integrantă a mediului de comunicare a comunității școlare. În această ordine de idei:

- **cadrele didactice** (inclusiv, cadrele didactice de sprijin), dar și psihologul școlar, logopedul etc., vor acorda suportul necesar specializat în dezvoltarea unei bune comunicări la elevii cu dificultăți de învățare;
- **colegii de clasă**, prin ghidare și cooperare, ajutor reciproc vor contribui la consolidarea aptitudinilor de comunicare la elevii cu dificultăți de învățare;
- **părinții și familia**, în calitate de celulă de bază, se vor mobiliza în susținerea, dezvoltarea și consolidarea competențelor de comunicare ale elevilor cu dificultăți de învățare;

-Organizarea jocurilor de dezvoltare a comunicării. Jocurile didactice au anumite avantaje în activitatea educațională a clasei, prin însăși noțiunea de joc, acesta este acceptat prin definiție. Elevii iubesc să se joace. De aceea, selectarea judicioasă a acestora va contribui la dezvoltarea competențelor de comunicare a elevilor cu DÎ.

-Aplicarea tehnicilor de instruire diferențiată. Instruirea diferențiată a copiilor cu dificultăți de învățare se referă, în general, la personalizarea sau individualizarea demersului instructiv-educativ în raport cu specificul acestor dificultăți. Se pornește de la diagnosticarea și examinarea cerințelor individuale (specifice fiecărui copil), cerințe determinate prin experimentul de constatare descris în capitolul anterior al tezei. Dacă la nivel de sistem educațional, instruirea diferențiată se referă la structura și conținutul învățământului, la nivelul clasei de elevi, instruirea diferențiată se axează pe organizarea colectivității școlare și a activității didactice, pe metodologia didactică și relația pedagogică dintre profesor și elev. Cadrele didactice trebuie să cunoască și să utilizeze o gamă diversificată de strategii didactice care să sprijine rezolvarea dificultăților de învățare în clasa lor, ca ulterior, învățarea să se producă într-un mediu stimulat și adecvat pentru toți copiii. Una dintre tehnicile instruirii diferențiate este împărțirea sarcinilor în etape mai mici de către profesor.

În opinia S. Golubițchi, în clasele primare, prin lecțiile de comunicare se urmărește formarea capacităților de comunicare prin dialog, observare, pronunțare, memorare, alcătuire de mesaje, povestire, recunoaștere și completare, activități descrise mai sus. În clasele a III-a și a IV-a sunt recomandate: *povestirea orală a unor texte sau mesaje audiate; formularea ideilor principale prin povestirea orală a unui fragment dintr-un text narativ; construirea de dialoguri în situații concrete sau imaginare; actualizarea elementelor de comunicare nonverbală.*

- Adaptarea demersului didactic la elevii cu DÎ. În conformitate cu noua paradigmă „*învățarea se realizează prin cooperare, se urmărește progresul fiecărui elev, iar succesul școlar este asigurat pentru toți elevii, în funcție de potențial și particularități de dezvoltare*”, valabilă și pentru elevii cu dificultăți de învățare, profesorul va concepe și realiza demersul didactic cu accente pe *individualizare*. Prin definiție, acest concept face referire la: strategii de optimizare a învățării, proces dinamic, incluziune educațională etc. În conformitate cu *Declarația de la Salamanca (1994)*, elevii cu CES trebuie să aibă acces în școlile generale, care trebuie să-i accepte, organizând o educație centrată pe copil, promovând o pedagogie care poate satisface necesitățile specifice [2]

În *Ghidul metodologic „Individualizarea procesului educațional prin adaptări curriculare” (2017)* este stipulat că în procesul de proiectare și realizare a adaptărilor se ține cont de tipul și gradul dificultăților cu care se confruntă elevul. Astfel, pentru îmbunătățirea

aptitudinilor de comunicare ale elevilor cu DÎ sunt recomandate un șir de acțiuni prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 3.2. Adaptarea proiectării didactice la elevii cu dificultăți de învățare

Adaptări pentru dificultăți de comunicare și interacțiune	Adaptări pentru dificultăți de citire
<ul style="list-style-type: none"> - propunerea sarcinilor, realizarea cărora necesită tehnici/metode/procedee de lucru interactive; - organizarea și desfășurarea activităților care conduc la stabilirea relațiilor de reciprocitate (cântece însoțite de mișcări, jocuri cu mingea și alte obiecte etc.); - utilizarea metodelor alternative de comunicare (pictograme); - crearea situațiilor de învățare/de comunicare, respectând un ritm mai lent; - utilizarea propozițiilor afirmative, simple („Arată-mi!”, „Hai să mergem!”); - utilizarea imaginilor/graficelor/tabelelor etc.; - plasarea în bancă cu un copil pe care îl agreează; - planificarea, organizarea și desfășurarea sarcinilor care oferă posibilitatea de a comunica/a interacționa; - oferirea feedback-ului constructiv, recompensând și evidențind succesul cât de mic al elevului etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - audierea textelor înregistrate audio; - utilizarea imaginilor în graficele de înregistrare a performanței elevului; - modificarea mărimii caracterelor, spațiului dintre rânduri; - simplificarea/reducerea materialelor scrise; - utilizarea vocabularului funcțional; - recapitularea vocabularului la temă și cuvintelor-cheie din textul care urmează să fie citit sau scris; - utilizarea tehnicii <i>acoperă-copiază-compară</i>; - practicarea autoverificării (cu verbalizare orală); - oferirea timpului suplimentar; - evidențierea cuvintelor-cheie; - planificarea și desfășurarea sarcinilor de lectură în perechi; - oferirea unui material interesant, captivant; - utilizarea unei rigle/echer pentru menținerea rândului - practicarea lecturii/recitării în cor; - solicitarea implicării elevului pentru a exprima reacții/emoții similare; - anticiparea lecturii textelor cu o zi înainte de predarea acestuia etc.

Atât proiectările de lungă durată, cât și cele pe unități de învățare necesită aplicarea unor instrumente eficiente de planificare. Cadrele didactice care-și planifică lecțiile ținând cont de adaptările curriculare trebuie să realizeze că nivelurile de învățare a elevilor, nu înseamnă etichetarea acestora, reducerea calității lecției sau a așteptărilor față de performanțe.

- **Monitorizarea elevilor cu dificultăți de învățare prin completarea fișelor de progres.** Fișa de progres poate fi concepută și elaborată de către cadrul didactic împreună cu cadrul didactic de sprijin, psihologul școlar și alte părți interesate în dezvoltarea competențelor de comunicare a elevilor cu dificultăți de învățare. Astfel, în timp real profesorul va urmări performanțele elevilor obținute prin aplicarea programului de formare, dar și va putea înregistra acele performanțe.

- **Organizarea activităților STEAM.** Abordarea educațională a învățării prin utilizarea Științei, Tehnologiei, Ingineriei, Artelor și Matematicii (STEAM), pune accentele pe dezvoltarea critică a elevilor.

- **Asistența psihologului și logopedului la activitățile didactice și extradidactice.** Suportul pe care îl acordă psihologul și logopedul elevilor cu dificultăți de învățare în dezvoltarea abilităților de comunicare este determinat prin fișele de post ale acestora. Dificultățile de învățare fac parte din aria disciplinelor psihopedagogice, de aceea psihologul

școlar va monitoriza succesul școlar ca rezultat al echilibrului dintre capacitățile, abilitățile, aspirațiile elevului și cerințele școlare înaintate. Profesorul va invita psihologul școlar la unele dintre activitățile didactice/ extradidactice desfășurate, formulând clar obiectivul asistării: fie că este vorba de diagnosticare, acordarea sprijinului necesar sau monitorizarea îmbunătățirii aptitudinilor de comunicare.

Conform *Reperelor metodologice privind activitatea logopedului în instituțiile de învățământ general*, aprobate prin ordinul MECC nr. 1 din 02.01.2018, activitatea logopedului „constituie o activitate complexă, sistematică prin suportul specializat oferit, orientat spre dezvoltarea limbajului și a comunicării copiilor/elevilor în scopul dezvoltării armonioase a personalității acestora, și contribuie la optimizarea procesului educațional”. Prin realizarea planurilor de intervenție, logopedul selectează instrumentele (metode, probe, tehnici) de evaluare și asistență logopedică. De asemenea, logopedul acordă asistență metodologică sub diverse forme (consultații, mese rotunde, ședințe metodice, discuții etc.) cadrelor didactice, psihologului, altor specialiști implicați în asistența copilului/elevului, părinților sau reprezentanților legali ai copilului cu tulburări de limbaj și comunicare.

- **Aplicarea TIC în eficientizarea comunicării elevilor cu DÎ.** Utilizarea tehnologiilor informaționale și comunicaționale moderne facilitează adaptarea la nevoile și particularitățile elevilor cu DÎ. Abordarea materialului într-o manieră interactivă va stimula interesul pentru învățare și va motiva implicarea în activitățile ludice de grup. Utilizarea softurilor educaționale specializate creează oportunități de manifestare a elevilor cu DÎ, dându-le posibilitatea să-și dezvolte abilitățile de comunicare. Prin TIC se poate reduce decalajul vizibil dintre elevii tipici și cei cu dificultăți de învățare, oferindu-le rolul activ-participativ în activitățile de învățare.

În același timp, aplicarea TIC în activitățile educaționale ale copiilor cu DÎ, va soluționa două probleme:

- dezvoltarea motivației copiilor pentru activitățile de învățare;
- dezvoltarea abilităților de lucru la calculator, ceea ce ulterior, le va facilita integrarea socială.

Utilizarea instrumentelor interactive TIC, vor stimula interesul și participarea elevilor cu dificultăți de învățare și încurajarea la discuții.

Pentru **PILONUL 2 - Colegii de clasă**, întru realizarea obiectivului specific *de consolidare a relațiilor interpersonale dintre elevii cu dificultăți de învățare și elevii tipici axate pe o comunicare asertivă*, ar fi optime activitățile:

- **Inițierea activităților de mentorat ale copiilor cu DÎ.** De obicei, copiii sunt predispuși spre o mai bună comunicare cu semenii lor, decât cu persoanele mature sau cadrele didactice. Astfel, am identificat pentru fiecare copil cu dificultăți de învățare un mentor – elev tipic, care îl va ghida și va acorda suport în realizarea unor sarcini din clasă sau date pentru acasă. Ne propunem ca sarcinile să nu fie prea voluminoase și să consume timpul elevilor mentori. Unele activități pot fi deplasate și pentru sfârșitul săptămânii pentru a descongiona programul școlar. Mentorii/elevii aceleiași clase vor merge la plimbare, vor discuta secvențe din opere literare sau filme împreună cu elevii cu dificultăți de învățare. Indicațiile din partea profesorului oferite elevilor mentori vor facilita procesul de comunicare. În același timp, li se va sugera despre atingerea unui nivel de performanță a colegului său (creșterea mediei notelor, rezultate mai bune la evaluări, implicarea în activități extradidactice, mici inițiative din partea elevilor cu DÎ).

De asemenea, pot fi create *microgrupuri de mentorat*. Microgrupurile de mentorat descriu o metodă de predare bazată pe gruparea elevilor (atât tipici, cât și cu DÎ), grupuri conduse de lideri cu care profesorul contactează regulat pentru a analiza conținuturile și procedeele de lucru. Liderii se întorc la grupurile lor (formate din circa 6-8 membri) pentru a fi realizat procesul de instruire și dezvoltarea comunicării elevilor cu DÎ.[5, p. 387-388]

Într-o abordare ilustrativă, după I. O. Pânișoară, acest proces se realizează în următorul mod:

Fig 2. Maniera tradițională de instruire versus procedeul microgrupurilor de mentorat

Într-o așa manieră de învățare, atmosfera devine mai relaxată, frica, anxietatea și tăcerea unor elevi ai grupului fiind combătute prin creșterea nivelului de interacțiune și intensificarea comunicării. Am observat, că elevii cu dificultăți de învățare se instruiesc mai bine în grupurile conduse de către colegii lor-mentori, decât în mod tradițional, în activitățile cu întreaga clasă. Educând copiii în familie, ne vom îngriji să cunoaștem trebuințele comunicative ale copiilor în diferite perioade de dezvoltare, menționează A. Bolboceanu în lucrarea *Psihologia comunicării*. În același context, autoarea afirmă că părinții vor demonstra modele de comunicare eficientă nu numai când comunică cu copiii, ci comunicând și cu alte persoane sub ochii celor mici, doar ei învață mai mult prin imitare. Cu cât e mai mic copilul, cu atât formarea atitudinilor față de ceilalți și dezvoltarea abilităților comunicative depinde de stilul de comunicare în familie.

Nu în ultimul rând, părinții au un rol decisiv pentru înlăturarea dificultăților de învățare, oferindu-i copilului un real suport afectiv, colaborând cu cadrele didactice, căutând să înțeleagă și să se implice în activitățile zilnice școlare și extrașcolare ale copiilor lor.

PILONUL 3 – Familia, este unul foarte important în formarea și dezvoltarea aptitudinilor de comunicare la elevii cu DÎ încă de la vârsta fragedă. Având ca *obiectiv specific antrenarea părinților în activități de dezvoltare a comunicării elevilor cu dificultăți de învățare*, ne propunem pentru programul nostru de formare:

- **Organizarea ședințelor individuale și de grup cu părinții elevilor cu DÎ.** Când vorbim despre *ședințe*, în general, ne referim la o metodă de comunicare pentru rezolvarea unor sarcini cu caracter informațional sau decizional prin reunirea pe timp scurt a unui grup coordonat de o persoană, în cazul elevilor cu DÎ – dirigintele, psihologul sau cadrul didactic de sprijin. În cazul unor deficiențe mai grave de comunicare, poate fi invitat logopedul pentru a acorda sprijin profesionist părinților.

În cazul ședințelor individuale și de grup cu părinții elevilor cu DÎ, tematica orientativă va viza:

- a. Modalități de integrare a elevilor cu DÎ în comunitatea clasei;
- b. Cauzele DÎ la elevi;
- c. Implicarea familiei în dezvoltarea competenței de comunicare la elevii cu DÎ etc.
- d. Îmbunătățirea relațiilor de comunicare dintre profesor și elevi etc.

Unul din avantajele *ședinței* este că pot fi implicați toți sau majoritatea cadrelor didactice și de conducere, iar ca dezavantaj menționăm că, uneori acestea durează prea mult și se pierde esența problemei abordate.

- **Organizarea ședințelor (individuale/ de grup) de consiliere a părinților.** La realizarea acestor activități va fi implicat psihologul școlar, care semestrial va organiza ședințe de grup sau ședințe individuale în funcție de particularitățile și specificul dificultăților de învățare a fiecărui elev.

Demararea procesului de *consiliere preventivă* a părinților anticipează ședințele în care sunt prezentate problemele cu care se confruntă copiii: dificultățile de învățare. Acest fapt va permite o abordare mai înțelegătoare a situației-problemă și diminuarea reticenței de a accepta dificultățile propriului copil. Consilierea preventivă a părinților se va focaliza pe învățarea de către aceștia a unor strategii, modalități, tehnici și procedee de autocontrol și management al stresului. Controlul propriilor emoții din partea părinților vizează în primul rând, controlul modului de relaționare și comunicare cu copiii. În opinia L. Cuznețov, autocontrolul emoțiilor se poate realiza în două planuri:

- a. *în plan individual:* controlul comportamentului verbal-viscero-motoriu; constituirea mecanismelor de apărare a Eu-lui;
- b. *în plan social:* învățarea unor reguli de relaționare afectivă, adeziunea la un anumit ethos afectiv [1, p. 50].

Prin urmare, modul în care părintele copilului cu dificultăți de învățare percepe, înțelege și evaluează realitatea, infleuțează definirea și conștientizarea problemei cu care se confruntă. Am subliniat anterior, că părinților le este greu să accepte faptul că copilul lor are dificultăți de învățare determinate, inclusiv, de abilități slabe de comunicare. Realitatea, nu poate fi ignorată, este una concretă, există în mod obiectiv, dar modul în care este percepută și cunoscută este diferită de la o persoană la alta, astfel încât fiecare părinte își construiește realitatea lui.

Drept urmare, vom parafraza ideile abordate de către L. Cuznețov în lucrarea *Consilierea parentală*. Aceasta menționează că în formarea culturii și eficienței personale a adulților se va ține cont de două strategii importante: *consilierea părinților axată pe formarea culturii și eficienței lor trebuie să fie îmbinată cu consilierea privind formarea deprinderilor de viață a copiilor; consilierea părinților și a copiilor privind autoperfecționarea și formarea deprinderilor de viață este un obiectiv esențial al consilierii pentru dezvoltare.*

Într-un final, conchidem că, nu ignoranța sau nerecunoașterea propriilor probleme, ci rezistențele îl împiedică pe părinte să-și înțeleagă dificultățile.

Bibliografie:

1. Cuznețov, L., *Filosofia practică a familiei*. Chișinău: CEP USM, 2013.
2. *Ghidul metodologic „Individualizarea procesului educațional prin adaptări curriculare” (2017)*
3. Golubițchi, S. Modalități de valorificare a experienței de lectură în clasele primare. In: *Cultura cercetării pedagogice: provocări și tendințe contemporane*. Ediția 1, Vol.5, 5-6 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: Tipografia Universității de Stat din Tiraspol, 2021, pp. 26-36. ISBN 978-9975- 76-345-5.
4. Popovici, D.V. *Dezvoltarea comunicării la copiii cu deficiențe mintale*. București: Pro Humanitate, 2000. 303 p.
5. Pânișoară, I.-O. *Comunicarea eficientă* - Ed. a 3 -a, rev. -Iași: Polirom, 2006 ISBN (10) 973-46-0313-2; ISBN (13) 978-973-46-0313-8
6. Racu, A., Verza, F.E., Racu, S. *Pedagogia specială*. Chișinău: I.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2012. 316 p. ISBN 978-9975-53-0611-3.